

PSYKIATRIIN 50 ÁR

BØRN OG UNG: STIGMATISERINGIN ER EIN STÓRUR TRUPULLEIKI

Nógv børn við sálarligum avbjóðingum koma ov seint í samband við Barna- og ungdómspsykiatriina. - Tað er heilt týðiligt eitt stigma knýtt at at koma her á deildina. Vit kundu ynskt, at tað gjørdist líka natúrligt at koma her, sum at fara á Barnadeildina ella Skaðastovuna

Økið fyri barna- og ungdómspsykiatri í Føroyum er sera ungt. Ambulanta virkseimið byrjaði í 2005, men tað eru ikki meir enn 12 ár síðani, at pengar á fyrsta sinni vóru settir av til økið við 800.000 kr. Tá var arbeiðið spakuliga byrjað við nøkrum einstøkum starvsfólki, sum arbeiðdu við útvaldum avbjóðingum á økinum.

Tá var vanligt at gera brúk av ráðgevvum úr Danmark, sum komu til Føroyar nakrar vikur um árið at gera útgreiningar í samstarvi við starvsfólk hjá okkum og á Sernám. Men kortini vóru nógv, sum ikki fingtu tað, tey høvdu brúk fyri, greiðir Anna Elisabeth Iversen, deildarleiðari á Barna og ungdómsspsykiatriini, frá.

Børn og ung vóru ikki útgreinað á sama hátt, sum tey verða í dag.

Tað er hent sera nógv á økinum, síðani eg byrjaði her í 2012. Tá høvdu vit ein óvirlitandi langan biðilista, sum vit vóru fyra starvsfólk til at taka okkum av. Arbeiðið snúði seg um eldsløkking og útgreining í samstarvi við ráðgevar í Danmark, tí vit høvdu snøgt sagt ikki serfrøðina her hjá okkum og ei heldur nokk av starvsfólki.

Úrslitið var, at útlenskir ráðgevar komu heim og gjørdur nógvur av teimum uppgávu sum vóru, og lítið fokus var á at menna eina føroyska barna- og ungdómspsykiatriska tænastru. Tað skuldi broytast, og tað gjørdist uppgávan hjá Onnu Elisabeth og hinum at fara undir arbeiðið at fáa serfrøðina inn á deildina og at rudda upp í ovurhonds longu biðlistunum.

Í dag eru vit 17 starvsfólk,

sum starvast á deildini fyri Børn og ung. Vit hava gjørt vart við tørvin, játtanin er vaksin, og vit síggja ein politiskan vilja til at ræðfesta økið. Biðilistin er at kalla burtur, soleiðis at ongin í dag biðar leingi eftir at sleppa framat hjá okkum.

Eingi børn av landinum

Vegurin til eina vælvirkandi barna- og ungdómspsykiatri hevur kravt nógv orku. Millum annað til at fáa starvsfólkini førleikament og upplærd til at veita eina specialiserada tænastru. Harafturat er manningin á deildini meir enn fyrfaldað, og tveir serlæknar arbeiða í dag á deildini, sum hevur ført við sær, at tænastrurnar eru vorðnar fleiri í tali. Har deildin fyrr var eyðkend av drúgvari biðitið, útgreining, lítlari uppfylging og at kalla bert viðgerð við heilivági, hevur deildin í dag eina fjølbroytta viftu av viðgerðartilboðum til børn og ung.

Í dag hava vit tilboð um undirvísing til bæði børn og vaksin, terapi, ráðgeving fyri foreldur at børnum við ADHD, útgreiningartilboð fyri børn við ADHD og autismu. Hevur sjúklingurin kompleksar avbjóðingar, hevur sjúklingurin og familjan ymiskar móguleikar fyri viðgerð inni á deildini, eisini um sjúklingurin krevur ein tvørfakligan stuðul, t.d. orsaka av fleiri diagnosum. Vit bjóða samtaluviðgerð antin sum einstaklingur ella í bólkum, og vit hava DAT bólkur fyri ung, sum hava trupult við at stýra sínum kenslum, bólkur til børn og ung við ótta.

Vit fegnast eisini um dagdeildina, sum júst er latin

upp, og sum er ætlað sjúklingum, ið skulu í gjøgnum meira umfangandi viðgerð. Viðgerðartíðin kann vera trupul fyri familjur, sum kanska hava fleiri børn at hugsa um, og vónandi kann hetta tilboðið vera til hjálp fyri hesar familjurnar. Hetta er eitt stórt stig fram á, og vit vóna, at vit við hesum tilboðnum í størri mun sleppa undan at senda børn av landinum ella at innleggja tey á vaksnamanandeild, sum hava verið okkara einastu móguleikar.

Nýggja dagdeildin er dagviðgerð, har familjurnar kunnu gista, meðan barnið er í viðgerð. Dagtilboðið verður nýtt til intensiva viðgerð av sjúklingum við svárum tunglyndi, etingarólagi, sjálmorðstankum ella annað, ið krevur nærri eyggleiðing av sjúklinginum.

Ætlanin er eisini at brúka dagdeildina til útgreining. Tað kann vera, at trupulleikin er so kompleksur, at vit ikki fáa loyst hann við vanligari útgreining inni í viðtalurúminum, tí tað kann vera trupult at fáa eyga á trupulleikan. Við dagdeildini vænta vit, at vit fáa eyggleitt sjúklingin betri og harvið hjálpt honum skjótari. Vit eru ikki í iva um, at vit kunnu veita eina betri hjálp við hesum, og vit vóna at vit kunnu útyggja deildina, soleiðis at starvsfólk eru til arbeiðis døgnd runt og sostatt kunnu veita døgndviðgerð.

Jú fyrr, jú betri

Sjúklingaskarin hjá Barna- og ungdómspsykiatriini er breiður, og deildin skal taka sær av børnum og ungum um alt landið, sum eisini eru ymisk í aldri og hava ymiskar diagnos-

ur. Ein stórir partur av virkseminum er útgreining, og tað eru útgreiningar av ADHD og autismu, sum fylla mest. Síðani kemur ein annar bólkur við tunglyndi, ótta, psykosum, etingarólagi, sjálvskaðandi

atferð o.a. Men ofta er stóran kompleks, og ofta eru fleiri ting í spæl í senn.

Ein trupulleiki við útgreiningum av børnum er, at sjúklingarnir ofta koma ov seint í samband við Barna og ung-

PSYKIATRIIN 50 ÁR

Anna Elisabeth Iversen er fegin um nýggju dagdeildina til børn og ung við sálarligum avbjóðingum

savna seg, og við at biða, ein gerst lætt órógvað, er gloymisk, hevur trupult við at skipa seg og halda skil á sínum tingum. Vit kenna okkum nokk øll aftur í onkrum av hesum eyðkenninum, men hevur tú ADHD, eru avbjóðingarnar so stórar, at tær ávirka gerandisdagin munandi.

ADHD hevur altíð verið til. Munurin er tann, at tað í dag finst viðgerð fyri sjúkuna, og vit kenna meira til, hvussu vit kunnu stuðla hesum børnunum og vera um tey í gerandisdegnum

Vit tvinga ongan til at taka heilivág, og í sumnum førum er ikki neyðugt við heilivági, men tað kann vera til stóra hjálp. Og so skulu námsfrøðiligu karmarnir rundanum barnið sjálvandi vera í lagi, so at barnið trívist og mennist.

Varðug við tey stillu børnini

Rættindini hjá børnum eru komin í fokus, og tað er alsamt størri fokus á sálarheilsu hjá børnum og ungum í dag.

Fyrr høvdu vit lyndi til at viðgera tey, sum órógvadu mest í flokkinum, og ikki tey, sum eru friðarlig, men sum kanska vístu seg at vera sera plágað av ótta. Í dag duga vit betri at siggja tey stillu børnini.

Men hóast tað er størri fokus á sálarheilsuna hjá børnum er langt eftir á mál, og deildarleiðarin á Barna- og ungdómspsykiatriini metir, at stóra uppgávan hjá psykiatriini í dag, er at avstigmatisera sálarligar avbjóðingar hjá børnum.

Hvussu tosar tú um eina diagnosu? Hví tosa vit øðrvísi um psykiatriskar diagnosur í mun til somatiskar diagnosur? Familjur verða ofta møttar við eini skepsis um tað nú er satt, at barnið hevur ta diagnosu, sum er sett. Neyvan kemur tað fyri í sama mun til kropsligar sjúkur.

Tá verða familjurnar møttar við umsorgan og forstáls.

Anna Elisabeth er sum heild væl nøgd við støðið á Barna- og ungdómspsykiatriini í dag, sum hevur verið gjøgnum eina kollveltandi framgongd seinastu 12 árin. Tó eru nakrar avbjóðingar, ið hon kundi ynskt, at arbeiðt varð meir við. Umframmat at basa stigmatiseringini, er tað ein bólkur av børnum, ið hon kundi hugsað sær at fingið hjálp til.

Vit siggja nógv børn og ung við lættari sálarligum avbjóðingum, men sum ikki hava tørv á psykiatriskari hjálp. Har átti at verið sett inn við einum ókeypiss tilboði, tí tað kundi fyrirbyrgt, at trupulleikarnar gerast so umfangandi. Hvar skalt tú fara við einum barni við lættari avbjóðingum so tíðliga í fásuni, um familjan ikki hevur ráð at gjalda sjálvi? Eg kundi avbjórt ynskt, at okkurt slag av ókeypis ráðgeving varð sett í verk til henda bólk.

dómspsykiatriina.

Nógv av okkara sjúklingum hava havt trupulleikar í langa, tíð tá vit møta teimum. Vit siggja ofta ung við autismu- ella ADHD eyðkennum koma ov seint, og tá hava tey ofta fing-

ið ótta og tunglyndi afturat at dragast við. Summi verða ikki ávíst, fyrr enn tey eru tann- áringar, og tá eru tey ofta so illa fyri, tí tey hava ikki fingið ta hjálp, tey hava havt tørv á. Sum oftast er tað tí, at tey vaksnu

rundanum barnið biða ov leingi við at seta seg í samband við okkum. Orsökirnar til tað eru sjálvandi samansettar, men ein orsök er heilt víst, at tað er eitt stigma knýtt at at koma her á deildina og at hava sálarligar

trupulleikar. Hetta visir seg í samfelagnum sum heild, men eisini millum fakfólk, sum hava við børn og ung at gera. Vit kundu ynskt, at tað gjørdist líka natúrligt at koma her, sum tað er at fara á barnadeildina ella skaðastovuna.

Hon visir á, at tað kann hava stóran týðning, at børnini eru yngri, tá tey fáa sína diagnosu.

Í okkara grannalondum eru børnini yngri, tá tey verða útgreinað, og útlitini eru jú betri, jú fyrr diagnosan verður staðfest. Tað visir seg eisini, at tá børnini koma í viðgerð, gongur tað ofta skjótt fram á.

Og hvat er so ADHD?

ADHD er eitt slag av menningarórógv. Ein er føddur við tí, og tað merkir, at tú mennist øðrvísi enn tíni javnaldrar. Tú hevur ofta trupult við uppmærksemi, ert impulsiv og í sumnum førum hyperaktiv. Hesi eyðkenni kunnu vísa seg á nógvum ymiskum mátar, t.d. at ein hevur trupult við at hug-